

א' תמוז

הרב שלמה קלוגר

מכניס עצמו לסכנה בשבת

בתאריך א' בתמוז חל יום פטירתו של הרב שלמה קלוגר, שנפטר בתאריך זה בשנת תרכ"ט (1869). הרב שימש ברבנות בכמה קהילות, אך שמו נקשר יותר לעיר ברודי שם כיהן כמגיד מישרים. למרות שעניינה של משרה זו הוא הכוונת הקהילה בענייני מוסר ויראת שמיים, רבים מאנשי העיר התייעצו עימו בהלכה. ספרים רבים חיבר הרב קלוגר, בניהם שו"ת טוב טעם ודעת, שו"ת האלף לך שלמה, הגהות חכמת שלמה על השולחן ערוך, ספרי חידושים על הש"ס, דרשות ועוד.

'פיקוח נפש דוחה שבת' ולכן ניתן לעשות מלאכה בשבת עבור אדם הנמצא בסכנה. ניתן לעשות מלאכת הצלה בשבת לא רק כשמדובר בסכנה ודאית, אלא גם בספק סכנה.¹ אולם, הסתפק הרב שלמה קלוגר² האם ניתן לעשות מלאכה בשבת עבור הצלת אדם שפשע והכניס את עצמו למצב של סכנה:

יש להסתפק בדין פיקוח נפש שדוחה שבת או ספק פיקוח נפש שדוחה שבת, אם על ידי פשיעתו הביא עצמו לידי סכנה זו, אם דוחה אחר כך שבת או לא.

הוא מביא ראיה שאין לחלל עליו שבת, שכן מצאנו בגמרא³ שמותר בשבת לטלטל נר חנוכה ולהכניסו לבית מחשש סכנת הגויים, וזאת רק משום הסתמכות על דעת רבי שמעון הסובר שאין מוקצה וכדאי הוא לסמוך עליו בשבת הדחוק-הסכנה. על כך הקשה הרב איגר, מדוע הביסוס להיתר נשען על דעת רבי שמעון, הרי מדובר על ספק פיקוח נפש שדוחה שבת? מכאן הוא מוכיח שאין לעשות מלאכה בשבת עבור אדם שהכניס עצמו לספק סכנה, ולכן אדם זה שהדליק נר חנוכה מחוץ לבית הכניס עצמו לסכנה, כי אמרו חז"ל שבשעת הסכנה יש להדליק בתוך הבית. לפיכך דווקא משום ההסתמכות על רבי שמעון התירו לו לטלטל את הנר בשעת הדחק, אך לא מההיתר של ספק פיקוח נפש.

את דבריו סיים הרב: "והוא חידוש דין".⁴

הוכחה נוספת הביאו הפוסקים⁵ מהמעשה המפורסם עם הלל⁶ שעלה לגג בית-המדרש בשבת לשמוע דברי-תורה. השלג כיסה אותו, ובבוקר הורידוהו משום והדליקו את התנור "הרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה", כאשר העילה לעשיית מלאכות אלו בשבת היא משום "ראוי זה לחלל

¹ שולחן ערוך (או"ח סימן שכט סעיף א-ג).

² חכמת שלמה (לשו"ע או"ח סימן שכט סעיף א).

³ שבת (מה ע"א).

⁴ ראו: שו"ת רבי עקיבא איגר (מהדו"ק סימן ס).

⁵ הרב יעקב ריישר (עיון יעקב, יומא לה ד"ה ואותו); אור גדול (סימן א ד"ה הנה נתבאר).

⁶ יומא (לה ע"ב).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

ב"ה

עליו את השבת", כי התכוון לשם שמים ואהבת התורה.⁷ מדוע לא נימקו את ההיתר משום פיקוח נפש? אלא שאין לחלל שבת על הלל שהכניס עצמו לסכנה, שהרי באותה התקופה שורר קור עז והשלג מצוי.

הרב יעקב ריישר⁸ נשאל אודות יהודי שרצה למסור את אחיו לשלטונות ובכך ייגרם הפסד לקהילה. האפשרות להניא אותו ממעשיו היא בנסיעה אליו בשבת. אמנם מדובר על מניעת הפסד ממוני מהקהילה, אך יש בכך גם הצלת היהודי שלא יהיה לו דין 'מוסר'. הרב אסר להציל יהודי זה, משום שאין לחלל שבת עבור אדם שפשע בעצמו והכניס את עצמו לספק סכנה: "וזה שמאבד עצמו לדעת בעולם הבא ודאי לא אמרינן חטא כדי שיזכה חברך כי הוא פושע בעצמו שבחר במוות ולא בחיים וכל אדם יש שני דרכים לפניו ובחרת בחיים". כמו"כ, במקרה ואדם 'בא במחלת' בשבת שניתן להרוג אותו מדין 'רודף', ובעת פעילותו נפל עליו גל אבנים, אין מחללים עליו שבת להצלתו.⁹ וקשה, הרי כעת הוא אינו 'רודף' ואינו מסכן את חברו, א"כ מדוע לא יחללו עליו שבת להצלתו?¹⁰ התשובה היא כאמור, כיון שאדם זה הכניס עצמו לסכנה, שזו הסיבה בגינה ניתן גם להרוג אותו, אין מחללים עליו את השבת.¹¹

לעומת שיטה זו, סבר הרב משה פיינשטיין¹² שיש לעשות מלאכה בשבת עבור אדם שפשע בעצמו והכניס עצמו לספק סכנה. אחת ההוכחות שלו היא מדברי הגמרא¹³ שחסידים הראשונים לא היו מקיימים יחסי אישות עם נשותיהם אלא ביום רביעי כדי שלא תלדנה בשבת ויצטרכו לחלל עליהן את השבת. ואם נאמר שהמכניס עצמו לסכנה אין מחללים שבת להצלתו, א"כ מן הדין היה צריך להורות לכולם לא לקיים יחסי אישות מיום רביעי, ומדוע הנהגה זו שמורה רק לחסידים הראשונים?

מכאן מוכיח הרב פיינשטיין, שמעיקר הדין יש לחלל שבת עבור הצלת אדם שהכניס עצמו במודע לספק סכנה, ולכן הנהגה זו שמורה לחסידים בלבד, אך ליתר האנשים אין לחשוש מכך. מדברים אלו של הרב פיינשטיין, למד הרב יוסף שלום אלישיב¹⁴ להתיר לחלל שבת על אישה בהיריון שנמצאת בסכנה, למרות שהיא עצמה הביאה עליה את הסכנה בכניסתה להריון. כמו"כ, אדם חולה שידוע שיצטרך בשבת מים חמים והוא לא הכין זאת ביום שישי, התיר לו הרב שלמה זלמן אוירבך¹⁵ לחמם מים בשבת אף שפשע בעצמו. וכן, כתב המהרי"ל דיסקין¹⁶ שיש לחלל שבת עבור הצלת אדם המאיים להתאבד, אף שהוא מכניס עצמו לכך. להלכה, הורה הרב אליעזר יהודה ולדינברג¹⁷ שיש לחלל שבת עבור הצלת אדם שהכניס עצמו לסכנה בשבת.

⁷ החיד"א (פתח עינים, יומא לה ע"ב ד"ה ראוי).

⁸ שו"ת שבות יעקב (ח"א סימן טז).

⁹ סנהדרין (עב ע"ב).

¹⁰ הרב יואב יהושע ויינגרטן (קבא דקשיטא, קושיא א).

¹¹ אור גדול (סימן א); הרב שילה רפאל (קבא דקשיטא, מהדורה חדשה עמוד סג).

¹² שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קכז; יו"ד ח"ג סימן צ).

¹³ נידה (לח ע"א).

¹⁴ קובץ תשובות (ח"א סימן מא).

¹⁵ שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז אות ד).

¹⁶ שו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן ה אות לד). שו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן קנה); שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח

סימן טו פ"ד אות ו).

¹⁷ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו פ"ד אות ג).